

интермедия, фольклорная драма и театр балагана. Отмечено, что выявленные характерные признаки повлияли на становление украинской сценической речи, создав ответствующие основы для ее развития во время функционирования профессионального национального театра.

Ключевые слова: украинское барокко, сценическая речь, литургический театр, школьный театр, интермедия, фольклорная драма, театр балагана.

* * *

УДК 165.0

Ткачова Ю.
аспірант кафедри філософії, Чернівецький
національний університет імені Юрія Федьковича
(Україна, Чернівці), tkachova23@gmail.com

ЛІНГВІСТИЧНИЙ ПОВОРОТ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

У статті описується ситуація філософської думки першої половини ХХ століття, яка заклала підґрунтя для усвідомлення ролі й місця комунікації в науковому та буденному житті особистості, визначення її важливої ролі у пізнанні, діяльності та загалом існуванні людства. Це ситуація, коли відбувається перехід від філософії свідомості до філософії мови, де остання стає обов'язковим атрибутом свідомості, пізнання та науки – лінгвістичний поворот. Мета статті – виявлення впливу лінгвістичного повороту на формування основних тенденцій розвитку гуманітаристики ХХ-ХХІ ст., та становлення на тлі лінгвістичних трансформацій комунікативної проблематики. Автор зосереджує особливу увагу на творчості Людвіга Вітгенштайна, який досліджував роль мови, її функції не лише в теоретичному знанні, а й у мовній, мисленнєвій та поведінковій практиці. Автор доходить висновку, що лінгвістичний поворот сприяв домінуванню нової тематики упродовж багатьох років не лише в аналітичній філософії, а й усій гуманітарній царині.

Ключові слова: лінгвістичний поворот, Л. Вітгенштайн, “мовні ігри”, мова, мовлення, комунікація, комунікативний поворот.

Давно ведуться численні дискусії про різноманітні повороти в історії філософії і видається, ніби ідея повороту у західній філософії – одна з домінантних упродовж ХХ-ХХІ століть. Сучасні неологізми відтворюють, як зазначає Т. Кудряшова, “магістральний шлях людської думки” останніх двох століть, на якому найбільше уваги привертають численні “повороти”, “розриви”, “стрибки”, “зміни векторів і парадигм” із різноманітними епітетами: лінгвістичний, дискурсивний, іконічний, візуальний, перцептивний та ін. На перший план виходять такі характеристики, як переривчастість, дискретність, квантування на протигагу тяглості та континуальності філософських традицій минулого [7, с. 174-175]. Термін “поворот” активно використовується у філософській літературі, починаючи з 60-х років ХХ століття, і пов'язаний з іменем Річарда Рорті (у 1967 році за його редакцією вийшла книга “Лінгвістичний поворот”). Хоча сам термін “лінгвістичний поворот” (англ. *linguistic turn*) був запозичений у Густава Бергмана [15, с. 409]. Перелік різноманітних поворотів останнього століття у філософії та гуманітарному знанні загалом можна продовжити, характеризуючи визначальні риси кожного з них, проте у цьому дослідженні зосередимося переважно на лінгвістичному повороті як одному із найзначніших, на думку багатьох дослідників, чинників змін і розширення проблемного поля гуманітаристики.

Лінгвістичний поворот як особливе явище в історії філософії та філософії науки досліджували Б.В. Марков, А.П. Огурцов, Л.П. Станкевич, Є.Р. Фазилова, Б.Д. Нурієв, А.В. Коршунова, А.К. Білінов, В.А. Суровцев, В.Н. Сиров та ін. Дослідженням лінгвістичного повороту в історичній науці займалися М. Кукарцева, Н.Д. Потапова, Н.В. Трубікова та ін.

Проте аналіз доступної авторові літератури, виявив брак досліджень впливу лінгвістичного повороту на подальші трансформації у філософії ХХ-ХХІ ст. Мета статті – виявити закладені в лінгвістичному повороті тенденції до розширення проблемного поля філософії науки, зокрема його ролі у формуванні комунікативної проблематики.

На початку ХХ ст. відбуваються важливі трансформації у філософській думці, внаслідок яких особлива увага звертається на мову та її специфічні функції у пізнанні та мисленні загалом. Мислителі ХХ ст. (М. Гайдегер, М. Фуко, Г.-Г. Гадамер, Ж. Деріда) визначають мову як “домівку буття людини”. У 1920-х рр. закладається нова дослідницька галузь філософії – філософія мови, у якій не просто аналізується взаємозв'язок мислення та мови, а “виявляється конститутивна роль мови, слова та мовлення у різноманітних формах дискурсу, у актах пізнання і структурах свідомості та знання” [12, с. 58]. Лінгвістичний поворот – це термін, який описує ситуацію філософської думки першої половини ХХ століття, коли відбувається конститування переходу від філософії свідомості до філософії мови, де остання стає обов'язковим атрибутом свідомості, пізнання, науки та є альтернативою картезіанського *cogito* [5, с. 551-552]. Тобто мовиться про певну подію, внаслідок якої відбулась зміна “класичної європейської філософської парадигми” [10, с. 4]. Чимало дослідників вважає, що розглядати лінгвістичний поворот потрібно в контексті філософії Л. Вітгенштайна та його праці “Логіко-філософський трактат”, феноменології Е. Гусерля та його “Логічних досліджень”, а також фундаментальної онтології Гайдегера.

Лінгвістичний поворот спровокував зацікавлення мовною проблематикою, зокрема проблемою значення. На думку Б.В. Маркова, “з метою розробки ідеальної мови, яка позбавлена недоліків мови буденної, науковці прагнули вибудувати особливу універсальну мову спілкування, беручи за взірць мову науки. Проте надалі з'ясувалося, що наука змушена відмовитись від багатьох теоретичних понять, оскільки вони сприймалися метафорично, а натомість пропонувались логіко-методологічні формули, за допомогою яких можна проводити обчислення [8, с. 17].

Характерними ознаками лінгвістичного повороту стає відмова від гносеологічної, психологічної проблематики у дослідженнях, натомість актуалізується дослідження смислу та значення, домінує ідея того, що мова постає чи не єдиним онтологічним мисленнєвим підґрунтям знання.

Постать Людвіга Вітгенштайна, чие ім'я пов'язують з аналітичною філософією, часто асоціюється з дослідженнями логіки, методології науки, математики, стає чи не однією з ключових у формуванні “першої хвилі” лінгвістичного повороту, поряд з Едмундом Гусерлем та Мартіном Гайдегером. Людвіг Вітгенштайн (1889–1951) – непересічна особистість, талановитий вчитель, геніальний вчений. Лише з самим його ім'ям пов'язані різноманітні життєві історії та легенди (про його насичене подіями життя, про суїцид трьох його братів, про навчання в одній школі, чи то навіть в класі, з Адольфом Гітлером, про візит до Радянського Союзу та роботу в Англії у

Кембриджському університеті, якому він присвятив майже двадцять років свого життя) [13]. Творчість Вітгенштайна зазвичай поділяють на два періоди, які позначені виходом двох ґрунтовних праць: “Логіко-філософського трактату” та “Філософських досліджень”. Його філософські погляди, сформовані під впливом праць Г. Фреге, Б. Расела, Дж. Е. Мура, часто піддавались критиці та не визнавались науковою спільнотою. “Логіко-філософський трактат” був хибно розтлумачений навіть його близьким другом Бертраном Расселом, учасниками Віденського гуртка. Більшість думок філософа викликають суперечливі міркування і сьогодні: якими були справжні ідеї Вітгенштайна (на відміну від того, якими ми їх собі уявляємо) питання впродовж довгого часу залишається відкритим.

Хоча рання філософська концепція Л. Вітгенштайна стосувалася переважно логіко-семантичної проблематики, сьогодні з ім'ям Вітгенштайна пов'язані також дослідження різноманітних аспектів мови, нині не залишилося жодного напрямку у мовознавстві, який би не пов'язувався з ідеями цього вченого.

Намагаючись дослідити роль мови, її функцій не лише в теоретичному знанні, а й у мовній, мисленнєвій та поведінковій практиці, Вітгенштайн залучає у свою теорію термін “мовні ігри” – своєрідні моделі, зразки роботи мови, започатковуючи аналітичний метод дослідження мови, який стає необхідною умовою з'ясування нових мовних, комунікативних практик. У своїй “Коричневій книзі” автор наводить приклади ігор-комунікацій, намагаючись дослідити мовну практику і вивчаючи різноманітні складники чи “системи комунікацій”: діючі особи, власні імена, питання-відповіді, слова-жести з метою виявлення базових функцій мови [3, с. 122]. Л. Вітгенштайн вважає, що цей аналітичний метод дає змогу уникнути небезпеки хибних суджень у роботі з філософськими, чи дотичними до філософських, словами і формулами. Він намагається з'ясувати суть таких понять, як розуміння, смисл, висловлювання, які розглядаються автором крізь призму позиції того, хто говорить, залучаючи його досвід і знання для розуміння повідомлення. В. Загороднюк зауважує, що “постмодерне дослідження мови акцентується не на синтаксисі або семантиці, а, насамперед, на прагматиці, де мова не відокремлена від її носія – людини” [4].

Зазначимо, що постать Людвіга Вітгенштайна стає ключовою і для “прагматичного повороту” у сучасній філософії, який розглядається як “перехід від моделі свідомості до моделі мови в межах аналітичної стратегії філософування” [6, с. 10]. Цей поворот, відповідно, теж пов'язують з іменами Л. Вітгенштайна, В. Куайна, У. Селларса. Він характеризується розробкою прагматичної концепції значення, де головна увага зосереджена на комунікативній функції мови. Прагматичний поворот переорієнтував дослідження з семантичного рівня до прагматичного. Предметом мовної прагматики стає аналіз використання мови і буденної комунікації між людьми, а головна мета вбачається в синкретичному осмисленні проблеми людського взаєморозуміння. На нашу думку, прагматичний поворот варто розглядати у тісній взаємодії з лінгвістичним поворотом, який під впливом соціокультурних трансформацій надалі стає

комунікативним – своєрідним продовженням і завершенням лінгвістичного повороту. Прагматичний поворот у філософії, а також синтез аналітичної та герменевтичної традицій, який відбувся у 60-х роках став приводом до виникнення нових концепцій: “діалогічний конструктивізм”, трансцендентальна прагматика К.-О. Апеля та універсальна прагматика Ю.Габермаса. На думку А.С. Колеснікова подолання “моделі свідомості” спровокувало кардинальні зміни образу філософії науки та філософії загалом [6, с. 10]. “Прагматична та герменевтична трансформація філософії полягає в тому, що місце трансцендентального суб'єкта займає суб'єкт життєвої практики. Основою пізнання постають історичні традиції, інтеракція, мовна гра, діалог, текст, у яких робота свідомості не зводиться до калькування понять, а розкривається в актах розуміння, визнання іншого” [9, с. 305-306]. Спостерігаючи за процесами, які відбувалися у західноєвропейській думці 60-70-х років, Л.А. Ситниченко дійшла висновку, що “тяжіння до мовно-комунікативної раціональності” – характерна її ознака. “У контексті філософського аналізу мови науки (найдовершенішого взірця ясності, обґрунтованості й доведеності), найвпливовішою, – зазначає авторка, – стає аналітична філософія мови пізнього Вітгенштайна. Прояснення значень слів та висловів природних (національних) мов розглядається як чи не найголовніше покликання філософії” [14, с. 7].

Упродовж другої половини ХХ ст. на тлі лінгвістичних трансформацій особливої популярності набуває комунікативна проблематика, яка характеризується змінами у “ставленні до мовної комунікації, мови та мовлення як до граничного начала людського розуміння світу та саморозуміння” [14, с. 7]. У 1963 році натхненний поглядами Мартіна Гайдегера, Людвіга Вітгенштайна та Чарльза Пірса Карл-Отто Апель у праці “Ідея мови в традиції гуманізму від Данте до Віко” звертається до лінгвістичної проблематики, розглядаючи її, за висловом А.П. Огурцова, як неодмінну передумову природничих наук, емпіричної та теоретичної науки про мову і як важливу передумову самої трансцендентальної філософії [11]. Розмірковуючи над впливом К.-О. Апеля на подальший розвиток філософії, Л.А. Ситниченко вважає, саме цей мислитель, спираючись на досягнення попередників (а саме Л. Вітгенштайна) й “виходячи з вимог часу, йде набагато далі”. Він намагається обґрунтувати сучасне припущення про “ап'юрі комунікації”, що з “необхідністю супроводжує будь-який конечний людський досвід – як взаємин, так і ставлення до навколишнього світу. Він доходить простої, але напрочуд глибокої думки: кожний комунікативний акт людини (а поза комунікацією людина не існує свідомо) вже – аргіогі, ще до реального здійснення – передбачає власне комунікативність. Тобто людина завжди націлена на взаєморозуміння, взаємовідкритість щодо інших (“комунікативної спільноти”), завжди “трансцендентально настановлена” на сприйняття всіх можливих контраргументів (“контрфактичні судження”), на рівного собі відповідача або ж можливих (сьогодні, вчора, завтра) відповідачів” [14, с. 7].

Незважаючи на певну хронологічну розбіжність у поглядах сучасних науковців щодо здійснення лінгвістичного повороту, всі вони погоджуються, що він визначає мову необхідною передумовою осягнення будь-якої реальності. За законами знакових перетворень уможливується дослідження будь-яких явищ у житті людини та відбувається трансформація філософського бачення природи та мови. Лінгвістичний поворот позначає також звернення до специфічних аспектів мови: мови дискурсу, дискурсивної практики, які актуалізують синтаксично-граматичні правила мови як загальну систему норм. “Лінгвістичний поворот у філософії ХХ ст., її звернення до лінгвістичних моделей і методів, розрізнення нею мови та мовлення, зацікавлення семантичними та прагматичними аспектами функціонування мови призвів до того, що вона перейшла від вивчення типів зв'язку в окремому реченні до усвідомлення мови як важливого компонента взаємодії людей і механізму здійснення когнітивних актів як зв'язних послідовностей мовних актів” [11, с. 491].

Ця ситуація заклала підґрунтя для усвідомлення ролі й місця комунікації в науковому та буденному житті особистості, визначення її важливої ролі у пізнанні, діяльності та загалом існуванні людства.

Починаючи з ХХ ст., з уведенням терміну “лінгвістичний поворот” акцент у філософських дослідженнях зміщується на мовне питання, відкриваються можливості для вивчення широкого спектру проблем слова та мови усіма науковцями гуманітарних галузей, не обмежуючись суто лінгвістичним спрямуванням. Зокрема важливий внесок у здійснення лінгвістичного повороту зробив Людвіг Вітгенштайн. Його твердження, що мова формує наш світ, змінює стосунки мови та мислення і спонукає до усвідомлення значення мови як потужного інструменту, засобу вираження міркування, реалізованого в мовних актах. Схожий висновок робить В.В. Бібіхін: “думка і є словом”, і як би глибоко людина не зазирнула в себе, шукаючи відповідь на виклик буття та небуття, вона бачить мову [1, с. 11]. На завершення варто згадати і слова Гадамера, який вважав, що мова як комунікація є буттєвим простором смислу. Мова як діалог і традиція постає основою філософського осмислення способу розуміння [див.: 2, с. 9].

Отже, лінгвістичний поворот сприяв домінуванню мовної тематики упродовж багатьох років не лише в аналітичній філософії, а й усій гуманітарній царині. Надалі це загострило потребу у дослідженні тих комунікативних характеристик мови та мовлення, котрі сприяють зближенню, розумінню, дискурсу як між окремими індивідами, так і цілими спільнотами, і навіть сферами знання. Саме на комунікативну методологію, зароджену в лінгвістичному руслі, покладаються сподівання розв'язати наявні проблеми і нові виклики, перед якими опинилась сучасна наука.

Список використаних джерел

1. Бибихин В. В. Язык философии / Владимир Вениаминович Бибихин. – СПб.: “Наука”, 2007. – 389 с. – (3-е изд., стер). – (Слово о сущем).
2. Богачов А. Л. Філософська герменевтика: Навчальний посібник / А. Л. Богачов. – К.: “Курс”, 2006. – 405 с.
3. Витгенштейн Л. Голубая и коричневая книги: предварительные материалы к “Философским исследованиям”

/ Людвиг Витгенштейн. – Новосибирск: Сиб.унив.изд-во, 2008. – 256 с.

4. Загороднюк В. Антропологичний поворот і антиперсоналістські тенденції у сучасній філософії / В. Загороднюк // Філософські діалоги, – 2010. Вип. 4, Ч. 1: Філософсько-антропологічні читання: творча спадщина В.І. Шинкарука та сьогодення / Валерій Петрович Загороднюк. – К., 2010. – С. 117-121
5. История философии. Энциклопедия – Минск: Интерпресссервис: Книжный дом, 2002. – 1376 с.
6. Колесников А. С. Современная мировая философия: Учебник для вузов / А. С. Колесников. – М.: Академический проект; Альма матер, 2013. – 563 с.
7. Кудряшова Т. Б. Переживание времени в условиях медиапространства [Электронный ресурс] / Т. Б. Кудряшова – Режим доступа до ресурсу: <http://www.intelros.ru/pdf/mediafilosofia/15.pdf>.
8. Марков Б. В. Люди и знаки: антропология межличностной коммуникации / Б. В. Марков. – СПб.: “Наука”, 2011. – 667 с.
9. Марков Б. В. Мораль и разум / Борис Васильевич Марков // Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Борис Васильевич Марков. – СПб.: “Наука”, 2001. – С. 287–377.
10. Огурцов А. П. Методология науки: статус и программы / А. П. Огурцов, В. М. Розин. – М., 2005. – 295 с.
11. Огурцов А. П. Новая философская энциклопедия: Апель К.-О. [Электронный ресурс] / А. П. Огурцов – Режим доступа до ресурсу: <http://iph.ras.ru/elib/0223.html>.
12. Огурцов А. П. Философия науки: двадцатый век: концепции и проблемы в 3 частях / А. П. Огурцов // Философия науки: исследовательские программы / А. П. Огурцов. – СПб: Изд.дом “Мир”, 2011. – С. 503.
13. Руднев В. Божественный Людвиг (жизнь Витгенштейна) / В. Руднев. // Логос. – 1999. – №1. – С. 84–98.
14. Ситниченко Л.А. Першоджерела комунікативної філософії [Текст] : навч. посібник для студ. гуманіт. спец. вищ. навч. закладів / Л. А. Ситниченко ; Міжнародний фонд “Відродження”. – К.: Либідь, 1996. – 176 с
15. Rorty R. The Linguistic Turn: essays in philosophical method / R. Rorty. – New York, 1967. – 416 с.

References

1. Bibihin V. V. Yazyk filosofii / Vladimir Veniaminovich Bibihin. – Spb.: “Наука”, 2007. – 389 s. – (3-e izd., ster). – (Slovo o suschem).
2. Bogachov A. L. Fillosofska germeneytika: Navchalnyy posibnik / A. L. Bogachov. – K.: “Kurs”, 2006. – 405 s.
3. Vitgenshteyn L. Golubaya i korichnevaya knigi: predvaritelnyye materialy k “Filosofskim issledovaniyam” / Lyudvig Vitgenshteyn. – Novosibirsk: Sib.univ.izd-vo, 2008. – 256 s.
4. Zagorodnyuk V. Antropologichnyy povorot I antipersonallstskI tendentsiyi u suchasny fillosofi / V. Zagorodnyuk // FillosofskI dlalogi, – 2010. Vip. 4, Ch. 1: Fillosofsko-antropologichnI chitannya: tvorcha spadschina V.I. Shinkaruka ta sogodennya / Valeriy Petrovich Zagorodnyuk. – K., 2010. – S. 117-121
5. Istoriya filosofii. Entsiklopediya – Minsk: Interpressservis: Knizhnyy dom, 2002. – 1376 s.
6. Kolesnikov A. S. Sovremennaya mirovaya filosofiya: Uchebnik dlya vuzov / A. S. Kolesnikov. – M.: Akademicheskii proekt; Alma mater, 2013. – 563 s.
7. Kudryashova T. B. Perezhivanie vremeni v usloviyah mediaprostanstva [Elektronnyy resurs] / T. B. Kudryashova – Rezhim dostupu do resursu: <http://www.intelros.ru/pdf/mediafilosofia/15.pdf>.
8. Markov B. V. Lyudi i znaki: antropologiya mezhlichnostnoy kommunikatsii / B. V. Markov. – Spb.: “Наука”, 2011. – 667 s.
9. Markov B. V. Moral i razum / Boris Vasilevich Markov // Habermas Yu. Moralnoe soznanie i kommunikativnoe deystvie / Boris Vasilevich Markov. – Spb.: “Наука”, 2001. – S. 287–377.
10. Ogurtsov A. P. Metodologiya nauki: status i programmy / A. P. Ogurtsov, V. M. Rozin. – M., 2005. – 295 s.
11. Ogurtsov A. P. Novaya filosofskaya entsiklopediya: Apel K.-O. [Elektronnyy resurs] / A. P. Ogurtsov – Rezhim dostupu do resursu: <http://iph.ras.ru/elib/0223.html>.
12. Ogurtsov A. P. Filosofiya nauki: dvadtsatyy vek: kontseptsii i problemyi v 3 chastyah / A. P. Ogurtsov // Filosofiya nauki: issledovatel'skie programmi / A. P. Ogurtsov. – SPb: Izd.dom “Mir”, 2011. – S. 503.
13. Rudnev V. Bozhestvennyy Lyudvig (zhizn Vitgenshteyna) / V. Rudnev. // Logos. – 1999. – #1. – S. 84–98.

14. Sitnichenko L.A. Pershodzherela komunlkativnoYi floslofYi [Tekst] : navch. poslbnik dlya stud. gumanIt. spets. visch. navch. zakladiv / L. A. Sitnichenko ; Mizhnarodnyi fond "Vidrodzhennya". – K. : LibId, 1996. – 176 s

15. Rorty R. The Linguistic Turn: essays in philosophical method / R. Rorty. – New York, 1967. – 416 c.

Тkachova Yu., postgraduate student of the Department of Philosophy, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine, Chernivtsi), tkachova23@gmail.com

Linguistic Turn as a Precondition of Establishment of Communication Problems

The article describes the situation of philosophical thought during the early 20th century, which laid the foundation for understanding the role and place of communication in science and everyday life of the individual. It also determines its important role in knowledge, activity and whole of mankind. That was a time where the transition from philosophy of consciousness to philosophy of language took place, where language became a mandatory attribute of consciousness, knowledge and science. This was known as linguistic turn. Therefore the purpose of the article is to identify the impact of the linguistic turn on the establishment of the main humanitarian trends during the 20th – 21th centuries, as well as the formation on the background of linguistic transformations of some communicational issues. The analysis is done by focusing attention on the impact of Ludwig Wittgenstein who studied the role of language and its functions not only as a theoretical knowledge, but also in language, mental and behavioral practices. He concluded that the linguistic turn contributed to the dominance of language topics for many years not only in analytical philosophy, but in the entire humanitarian field.

Keywords: linguistic turn, L. Wittgenstein, "language games", language, speech, communication, communicative twist.

Тkacheva Ю., аспирант кафедри філософії, Черновицький національний університет імені Юрія Федьковича (Україна, Черновці), tkachova23@gmail.com

Лингвистический поворот как предпосылка формирования коммуникативной проблематики

В статье описывается ситуация философской мысли первой половины XX века, которая заложила основы для осознания роли и места коммуникации в научной и повседневной жизни личности, определение ее важной роли в познание, деятельности и существования человечества вообще. Это ситуация, когда происходит переход от философии сознания к философии языка, где последний становится обязательным атрибутом сознания, познания и науки – лингвистический поворот. Цель статьи – выявление влияния лингвистического поворота на формирование основных тенденций развития гуманитаристики XX–XXI века и становление на фоне лингвистических трансформация коммуникативной проблематики. Автор сосредотачивает особое внимание на творчестве Людвига Витгенштейна, который исследовал роль языка, его функций не только в теоретическом знании, но и в языковой, мыслительной и поведенческой практике. Автор приходит к выводу, что лингвистический поворот способствовал доминированию языковой тематике на протяжении многих лет не только в аналитической философии, но и всей гуманитарной сфере.

Ключевые слова: лингвистический поворот, Л. Витгенштейн, "языковые игры", язык, речь, коммуникация, коммуникативный поворот.

* * *

УДК 364–053.9

Тополь О. В.
доктор філософських наук, професор
кафедри соціальної роботи,
Чернігівський національний технологічний університет
(Україна, Чернігів), topololga@ukr.net

ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

Запропонована "Модель соціальної роботи з людьми похилого віку", яка включає: критерії диференціації людей похилого віку, основні компоненти геронтосоціальної роботи та якісні характеристики цих компонентів. Критеріями диференціації вибрані: вік, трудова зайнятість, матеріальне положення, здоров'я, сімейний стан, освіченість, спосіб життя. Розглянуті основні компоненти геронтосоціальної роботи: діяльнісний, когнітивний, здоров'язберігаючий (фізичного й психічного здоров'я). В діяльнісному компоненті виділені професійна, суспільна та культурна діяльність; в когнітивному компоненті – освітня та пізнавальна діяльність; в здоров'язберігаючому компоненті – інформаційна, саморегулятивна та комунікативна складові. Інновації в геронтосоціальної роботі базуються на зміні старої патронажної позиції соціальних служб та переході до стратегії партнерства з клієнтом, що спирається на його особистісні ресурси, спонукає до активних соціальних дій з поліпшення життя.

Ключові слова: модель, геронтосоціальна робота, діяльнісний компонент, когнітивний компонент, здоров'язберігаючий компонент.

Зовнішньополітичний курс України на євроінтеграцію, розширення співробітництва з міжнародними організаціями, використання досвіду розвинених країн в сфері соціальної політики створюють нові умови для розробки ефективних національних стратегій геронтосоціальної роботи та побудови інноваційної моделі соціальної роботи з людьми похилого віку.

Соціальна робота з людьми похилого віку – комплекс економіко–правових, соціально–психологічних, освітньо–виховних, медико–реабілітаційних заходів спрямованих на підтримку належного рівня життєдіяльності, життєзабезпечення, адаптованості, реабілітації та ресоціалізації літніх осіб у проблемних ситуаціях (інвалідність, функціональні обмеження, хвороба, відсутність житла, насильство, малозабезпеченість тощо).

Науково–теоретичні та методологічні засади соціальної роботи в Україні, складовою якої є геронтосоціальна робота обґрунтованні такими українськими вченими як В. Андрущенко, В. Астахова, В. Бех, І. Бех, М. Євтух, І. Зверева, В. Киричук, І. Козубовська, М. Лукашевич, І. Мигович, М. Михальченко та ін. Аналіз дисертаційних досліджень, присвячених геронтосоціальній роботі свідчить про те, що в них, здебільшого, вивчаються технології та умови організації соціально–педагогічної підтримки, обслуговування та реабілітації людей похилого віку (Н. Курилович, Г. Міннігалєєва, Г. Салієва, Н. Секарева); розглядаються окремі проблеми соціальної допомоги людям похилого віку (інституціональні – Н. Усакова, Н. Щукіна, психолого–педагогічні – М. Єрмолаєва, Н. Єрмак, Т. Коленіченко, організаційні – Є. Холостова, В. Борисова, К. Страшнікова, медико–соціальні – І. Пінчук). Більшість учених досліджують соціальну роботу з людьми похилого віку як вид соціального обслуговування населення (А. Михалева, В. Натахіна, О. Ящеріцина, Л. Ананьїна, с. Максимова, Н. Мороз).

Проте, соціальна робота з людьми похилого віку не обмежується лише соціальним обслуговуванням, при якому літні особи розглядаються як об'єкти зовнішньої, в основному, державної допомоги та опіки.

Вимагає розробки комплексна модель соціальної роботи з людьми похилого віку, яка би базувалась на активності самих літніх людей. Представлення орієнтовної моделі є метою даної статті.

Концептуальні погляди світового співтовариства на нову геронтосоціальну модель знайшли відображення у "Принципах ООН стосовно людей похилого віку", що рекомендовані урядам до включення у свої національні програми: "незалежність, участь, догляд, реалізація внутрішнього потенціалу, достоїнство" [1, с. 351–354]. Принцип "незалежність" передбачає задоволення фізіологічних і матеріальних потреб, що вимагає створення умов для літніх продовжувати працювати, займатися прибутковою діяльністю, самостійно визначати строки закінчення професійної діяльності, мати можливість брати участь у освітніх і професійних програмах. Принцип "участь" передбачає залучення літніх людей до суспільного життя, активної участі у